

היבטים לשוניים בפרשת שמות עו

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בציבור בפרשת שמות בהפטרות ובראשון של וארא

א	ג יִשְׁשַׁכָּר: יש לקרוא יִשְׁכָּר, השי"ן השנייה כאילו אינה קיימת
א י	הָבֵה נְתַחֲכֶמָּה: הנר"ן רפויה ¹
א יא	עֲנֵתוּ: יש להדגיש את הנר"ן, לשון ענוי. רַעַמְסֶס: העי"ן בפתח והמ"ם בשוא נח. במקומות האחרים העי"ן בשוא נח והמ"ם בשוא נע
א טו יח כ	לְמִלֻּדָת לְמִלֻּדָת לְמִלֻּדָת: השוא במ"ם נח למרות הגעיא בלמ"ד ²
א טז	וַחֲיָה: מלעיל, הטעם בחי"ת והי"ד רפויה ללא דגש. המילה כולה קמוצה
א יז	וַתִּירָאן: האל"ף נחה אינה נקראת כאילו כתוב וַתִּירָן מי שקורא את האל"ף ותראינה עובר למשמעות ראייה במקום יראה. הַמִּלֻּדָת הַמִּלֻּדָת: השוא במ"ם נח למרות הגעיא בה"א
א יט	הַמִּלֻּדָת: המ"ם ללא דגש ובשוא נח, אין געיא בה"א
א כ	וַיִּטֵּב: הי"ד הראשונה בצירי ולא בחירק, השנייה נחה – לא מבוטאת
א כא	כִּי-יֵרָאוּ: הרי"ש בשווא נע, הקורא בשווא נח משבש את המשמעות
ב ג	הַצִּפְיֹנָה: הצד"י דגושה ובשוא נע, אין דגש בפ"א. תָּבַת גִּמָּא: טעם נסוג אחר לת"ו הראשונה. וַתַּחֲמֹרָה בַּחֲמֹר: אין מפיק בה"א ולכן הבי"ת אחריה רפה ³
ב ז	הַעֲבִירִית: הרי"ש בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק וחולם (אין לקרוא כאילו יש שם אל"ף)
ב ט	וְאֲנִי אֶתֶן אֶת-שְׁכָרְךָ: טעם טפחא בתיבת וְאֲנִי
ב יד	הַלְהַרְגֵנִי: הלמ"ד ללא דגש ובשוא נח, הה"א השניה בקמץ חטוף (קטן)
ב יז	וַיִּגְרְשׁוּם: הרי"ש בשוא נע לא בחט"ף ⁴
ב כ	וַיֹּאכֵל לֶחֶם: טעם נסוג אחר ליר"ד
ב כב	נִכְרִייה: הנר"ן בקמץ קטן, הרי"ש בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק
ב כד	אֶת-אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק וְאֶת-יַעֲקֹב: על פי רוב מוטעם טפחא, מרכא סר"פ ⁵
ג ב	וַיֵּרָא: במלרע, הטעם בוא"ו אך ההטעמה ברי"ש
ג ז	אֶת-עֲנִי: העי"ן בחטף קמץ והטעם בנר"ן. נִגְשִׁיו: הגימ"ל בשווא נע והשי"ן שמאלית, בדומה לו גם בהמשך ה ו אֶת-הַנְּגָשִׁים
ג ח	וְלֹהֶעֱלֹתוֹ: ול-הע-לתו, למ"ד שווא נח, געיה בה"א, עי"ן בחטף ⁶

¹ לפי כללי "אתי מרחיק" האות הראשונה מודגשת רק כשהיא מוטעמת. כאן יש בנר"ן געיא, ואין בו די להדגיש.

² תנ"ך ברויאר מוסד הרב קוק עמו' תד, וספר טעמי המקרא עמ' 199.

³ בניגוד להמשך פס' ח וַתֹּאמֶר-לָהּ בַת-פְּרָעָה שאז המפיק סוגר את ההברה האחרונה של התיבה הראשונה

⁴ גם בכ"י לנינגרד אין געיא

⁵ על פי תורה קדומה: הטפחא בתיבת 'את-יצחק', אבל לא נתקבל כך.

⁶ במילה זו כיון שיש געיא-מתג בוי"ו בראש המילה, לא סומנה געיא בהמשך. אבל זה מקום ראוי לגעיא בגלל החטף שאחריו וריחוקו מהטעם.

ג ט	בָּאָה: הטעם בבי"ת מלעיל לשון עבר
ג יא	אָנְכִי: הטעם המפסיק משנה את ההטעמה למלעיל
ג יג	וְאָמְרוּ-לִי: געיה באל"ף
ג טו	כֹּה-תֹאמַר: כֹּה מוקף ולא במונח
ג יח	הָעִבְרִיִּים: הר"ש בחירק חסר והי"ד אחריה דגושה ובחירק מלא, אין לקרוא 'העברים'
ג כ	נִפְלְאָתִי: הת"ו בפתח ולא בקמץ. אין להשגיח בקמץ של "קורן" או סימנים ⁷ וכד'. אָעֲשֶׂה: עיין בפרשת ויחי. העי"ן בחטף סגול ואין להשגיח בשוא של קורן והנגררים אחריו ⁸
ג כא	הָעַם-הַזֶּה: געיה בה"א הראשונה
ג כב	תִּלְכֹּן: מלרע
ד ד	וַיַּחֲזֹק בֹּו: המילים אינן מוקפות, הטעם נסוג לי"ד
ד ו	הִבֵּא-נָא: געיה בה"א
ד ז	שָׁבָה: מלעיל
ד ט	הֵי־אֵר: יו"ד בשוא נח
ד יא	מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם: מונח מונח זרקא סגול, אין להחליף את המונח השני במקף ולחבר את שתי התיבות אלא יש להרחיב
ד טז	וְהָיָה הוּא: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה. תְּהִיָּה-לֹו: געיה בתי"ו. לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת
ד יח	אֲלֹכָה נָא: טעם נסוג אחור לאל"ף במונח (לא מוקפת) והלמ"ד בשווא נע ולא בחטף ⁹
ד יט	הַמְּבַקְשִׁים: המ"ם בשווא נע, הקו"ף בשוא נח וללא דגש
ד כג	שִׁלַּח: יש להקפיד להדגיש את הלמ"ד, לשון צווי (פיעל) ולא לשון עבר (קל)
ד לא	אֶת-עֲנָנִים: עי"ן בקמץ קטן, נו"ן בשווא נח ויו"ד בקמץ. יש לקרוא עוֹנִי-יָם
ה ג	נִלְכָּה נָא: טעם נסוג אחור לנו"ן והלמ"ד בשווא נע
ה יג	כָּלֹו: במלרע ודגש חזק בלמ"ד
ה כא	יֵרָא: הטעם ביו"ד מלעיל
ה כב	לְמָה הִרְעַתָּה: הטעם במ"ם ללא דגש ואולם בהמשך לְמָה זֶה: הטעם בלמ"ד והמ"ם דגושה
ו א	עֲתָה: יש להקפיד על קריאה בעי"ן, קריאה באל"ף במקומה, משנה את המשמעות
הפטרת שמות נוסח אשכנז ישעיה כז:	
כז ז	הַכְּמַכֶּת: ה"א בפתח וכ"ף דגושה

⁷ בתשובה לשאלה, נפוצים תיקוני סופרים וקוראים שונים. רובם על פי תנ"ך קורן, בלא יודעים שהמהדורות על פי כא"צ של ברויאר ובר אילן מדויקים לאין ערוך יותר מקורן, וכמו שהוסבר כאן כבר כמה פעמים. לכן כשאני כותב "קורן" כוונתי בו זמנית גם לסימנים (בעיקר במהדורותיו הראשונות) ולעיתים גם לאיש מצליח וכד', ונתקיים בהם: "וכשל עוזר ונפל עזור". יש תיקון קוראים בהוצאת חורב לפי ברויאר.

⁸ יש עדות לכך שבכתר אר"ץ העי"ן בחטף סגול, ראה בגליון שמות סט

⁹ על פי רוב תיבה 'נא' מוטעמת ברביע, על פי תורה קדומה, זקף

כז ח בַּסֵּאסָאָה: הסמ"ך השנייה בשוא נע לא לקרותה כמו חולם¹⁰ בַּשְּׁלִיחָה: הלמ"ד רפויה במדויקים¹¹ ולכן היא בשוא נח, הה"א במפיק
 כז יג וְהַנְדָּחִים בְּאַרְץ: לא "מארץ"
 כח ב בִּיד: לא בִּיד
 כח ד צִיצֶת: הצד"י השניה בפתח¹². כְּבֹכֹרָה: מפיק בה"א
 כח ו שְׁעָרָה: העי"ן בשוא נח לא בחטף
 כח ז שָׁגוּ תַעֲנוּ שָׁגוּ תַעֲנוּ שָׁגוּ פָקוּ: כולן מלרע
 נוסח עדות המזרח ירמיה א:
 א א יִרְמְיָהוּ: המ"ם בשווא נע למרות מה שנהוג בקרב הרבה אנשים לקרוא כאילו יש שם חירק
 א ב לְמַלְכוֹ: המ"ם בקמץ קטן
 א ג בֶּן-יִאשִׁיָּהוּ: השי"ן בחירק חסר והי"ד דגושה וקמוצה, נכון הדבר גם לגבי צִדְקִיָּהוּ
 א ה אֶצְרָךְ: הצד"י בקמץ קטן והרי"ש בשווא נח
 ראשון של וארא:
 ו ז לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

א טז וַחֲיָה: שאלה שנתקבלה מחגי רזנברג: שבוע טוב.
 השבת הקורא אצלו בתורה טעה וקרא (בסוף ראשון של שמות) ואם בת
 היא וַחֲיָה במלרע. שודאי הוא שינוי משמעותי וצריך להחזיר, כמובא בהלכה שו"ע או"ח
 קמ"ב. אולי כדאי להעיר על זה בגיליון הקרוב לפרשת שמות.
 תשובה: אינני בטוח שזה שינוי, אנסה לדון בזה. יתכן שהמלעיל הוא בגלל הפסק.
 ככלל וי"ו ההיפוך הופך למלרע רק במדבר ונוכח (ואמרתי ואמרת) ולא בנסתר.
 אליהו
 תשובה זו ניתנה בחיפזון כשלא הבנתי למה נתכוון השואל 'שינוי משמעות'. תחילה נקדים
 שניקוד הוי"ו בקמץ כאן הוא בגלל ההטעמה הסמוכה. השואל לא נתכוין לומר שקיבלנו צורת
 עבר בגלל הקריאה מלרע, והלוא בהרבה מקומות וי"ו ההיפוך לעתיד מטעימה את המילה
 מלרע, אבל אין ספק שכאן מדובר בוי"ו ההיפוך מלרע. טענתי שכלל זה אינו נוגע לנסתר,
 למשל הלך מלרע, והלך מלרע; גם פעלי ע"ו שנסתר מוטעם מלעיל כמו קָמָה שָׁבָה¹³ או קָמוּ
 שָׁבוּ בָאוּ וכד' גם עם וי"ו ההיפוך לעתיד נשארים מלעיל.
 בכל אופן כוונת השואל הייתה להידמות למילה חֲיָה.
 רשב"ם: וַחֲיָה - טעמו למעלה, כמו מִן שָׁב - "שָׁבָה" (שמ' ד, ז); מִן "וְאֶרְפָּכְשָׁד חַי" (בר'
 יא, יב) יֹאמַר לְנִקְבָה חֲיָה. אבל "וְאֵלֶּה חֲיָה אֵלֶּף שְׁנַיִם פְּעָמִים" (קה' ו, ו) - טעמו לְמַטָּה וְלָשׁוֹן
 זכר, מְגֻזֶּרֶת עֲשָׂה, עֲלָה, רָאָה.

¹⁰ כדין אותיות שאינן גרוניות המנוקדות בחטף אשר הוסבר כבר בעבר (וראה גם בגיליון תהלים יד) שאם הן לפני גרונית
 הן נקראות כחטף הגרונית שכאן הוא קמץ רחב.

¹¹ לא להשגיח בספרים ותיקוני קוראים למיניהם המדגישים את הלמ"ד.

¹² יש חומשים שהשתבשו

¹³ יש בפרשת אמור ויקרא כב יג וְשָׁבָה אֶל-בֵּית אֲבִיהָ מִלְרַע חֲרִיג לְעֹמֶת יִשְׁעִי ו יג וְשָׁבָה וְהִיָּתָה לְבַעֵר מִלְעִיל
 כדן.

בדברי הרשב"ם מפורש כדעת השואל, יש שינוי משמע מנקבה לזכר בהטעמת מלרע. נמשיך להתבונן, 'חי' יכול להיות פועל בעבר במשמע בדוגמה של הרשב"ם וְאַרְפַּכְשָׁד חַי, או צורת בינוני (הווה), צורת הפתח אופיינית לכפולים (מכונה גם ע"ע, עי"ן הפועל ולמ"ד הפועל אותה אות כמו 'סבב'). צורת נקבה עבר של חי הוא חיה, וכן צורת יחידה בבינוני. תורתנו הקדושה תִּיה וקיימת לעד! שרה אמנו תִּיה 127 שנה.

הצורה תִּיה או חִי היא במשקל קִנו קָנָה, צורת ל"ה. בשתי הצורות תִּיה לנקבה הוא חריג. צפוי פתח בחי"ת או תִּיתָה¹⁴ למשל בראשית יב יג וְחִיתָה נִפְשִׁי בְּגִלְלָהּ:

זה כשלעצמו אינו קשה, התי"ו של הנקבה יכולה להבלע למשל זכריה ד ב וְגִלְלָהּ עַל-רֹאשָׁה המתפרש וְגִלְלָתָהּ. מה שאינו מובן הוא למה החליט הרשב"ם שצורת המלעיל היא המחייבת את הנקבה, אולי הוא רצה ליצור בידול מהמקרא בקוהלת שהוא הביא. דברי ראב"ע על המקרא הזה הובאו בגליון שמות עה.

דויד כוכב: חוץ ממקום זה, המילה #חיה בקמצים ללא דגש חזק מופיעה בשש מקומות, כולם מלרע - גם בהפסק גמור, וכולם בלשון זכר.

גם אם לשון הנקבה הוא הגורם למלעיל, אין שיבוש משמעות המילה ללשון זכר משנה את משמעות הפסוק.

חגי: דבריהם אמורים על המקפידים על דגש חזק, שאכן יש שינוי משמעות בין חיה עם דגש חזק ב"י שהוא מלשון חית השדה, לבין חיה בלי דגש חזק ב"י, שהוא מלשון יולדת (וכבר העירו על הפסוק בפרשה פִּי חַיִּית הִנֵּה בִטְרָם תָּבוֹא אֱלֹהֵן הַמִּילֶדֶת וַיֵּלְדוּ (שמות א, יט), שאין לקרוא בדגש חזק! [אף שלפי הגמ' סוטה (יא, ב) התקיים בהם הנאמר "תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרְרִיתִיךָ (שיר השירים ח, ה)", "וכיון שמתעברות באות לבתיהם; וכיון שמגיע זמן מולדיהן, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר: תחת התפוח עוררתיך וגו', והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן, כחיה זו שמשפרת את הולד" זהו דרש ולא הפשט].

למגינת הלב לא כולם מקפידים על דגש חזק כי לא כולם בקיאים במשמעותו, ועל כן הוא נחשב שינוי משמעות בעיני הציבור בין חיה- לשון חיים, לבין חיה לשון בעל חי שצריך להחזיר עליו. כך נראה לענ"ד.

כאן הבהיר השואל את כוונתו. הוא חושש לשינוי במשמע תִּית השדה! זה נוגע כמובן למי שאינם מבחינים בין קמץ לפתח. אבל הבידול שהוא עושה בין חיה לשון חיים וחית השדה אינו נכון. כי הראינו לדעת שגם הפועל חי בנקבה וגם צורת הבינוני הם ממש כחית השדה - תִּיה! במקביל ל'חיה' בקמץ ללא דגש ביו"ד על דרך ל"ה.

כאן השואל הפנה אותנו לדברי ידידנו בעל תורת הקורא שמות עה (הדברים נשנו גם בגליון עו).

וְחִיתָה - הטעם מלעיל בחי"ת, והוא לשון עתיד נסתרת, שפירושו ותחיה. והקורא וְחִיתָה מלרע משמעות ללשון זכר, שפירושו ויחיה!

ובהערה מביא את דברי הרשב"ם שהובאו כאן, ומציין שכך מפרש שפתי חכמים את רש"י. **גם אם נקבל את דברי הרשב"ם שמלרע הופך לזכר אין כאן שינוי משמע ברור, כי צורה זו חריגה.**

דויד כוכב: במשניות מנוקדת חיה-מילדת בדגש חזק.

¹⁴ הצורה חוֹיָה או חוֹיָה בינוני של חיה אינה בשימוש.

ההבדל אינו בין חיה-בהמה לחיה-מילדת, אלא בין שתיהן לבין הפועל חיה - נקבה של הפועל חי, וכמו שכתב כאן בטעמי תורה.

אלא שכבר עניתי לדבריו שאין בשינוי לשון זכר-נקבה לכדי שינוי במשמעות הענין, שמכל מקום המשמעות היא שאותה בת תחיה, ואי אפשר לשנות את הבנת משמעות החיים ללשון זכר. ועוד שמצוי שאין המקראות מדקדקים להבחין בין פועל לשון זכר לנקבה, כגון בְּאֵל תַּעֲרֹג (תהלים מב, ב).

ב ו וַתִּפְתַּח וַתֵּרָאֶהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהָנָה נָעַר בִּכְהָ וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיֶּלְדֵי הָעֶבְרִים זֶה: יַעֲקֹב עֲצִיּוֹן שֶׁבַת בִּשְׁבָתוֹ שְׁמוֹת עוֹ תִּהְיֶה נְפוּץ בְּשֵׁפָה גוֹרֵם לַכֹּךְ שְׁשֵׁנִי מִיָּלִים נִרְדָּפוֹת שֶׁבִּמְקוֹרָן הֵיוּ שׁוֹת-מִשְׁמַע מִתְּבַדְלוֹת וּמִקְבֻלוֹת כֹּל אַחַת מִשְׁמַע מִשְׁלָה. כֹּךְ לְמִשָּׁל כִּיּוֹם הַמִּילָה מַעוֹן מִכּוֹוֶנֶת לְמִקּוֹם חִינוּכָם שֶׁל הַפְּעוּטוֹת, אֵךְ בְּמִקּוּרָה הִיא מִקּוֹם מִשְׁכָּן כִּלְיִי (כֹּךְ לְמִשָּׁל בַּהֲקַבְלָה שֶׁבִּתְהִלִּים כו,ח: "ה' אֶהְיֶה מְעוֹן בֵּיתְךָ וּמִקּוֹם מִשְׁכָּן כְּבוֹדְךָ"); וְכֹךְ בְּדוֹרוֹת קְדוּמִים הִפְכָּה הַמִּילָה גוֹי לְצִיּוֹן יְבִן עִם זֶרִי - בְּעוֹד בְּמִקּוּרָה הִיא מִילָה נִרְדָּפֶת לַעַם (יִשְׁעִיהוּ ב,ד: "וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים"). וְרָאוּ בִּנְבוּאָה הַמִּקְבִּילָה בְּמִיכָה ד,ג אֶת הַתְּהַפְּכוּת הַיּוֹצְרוֹת).

תופעה דומה התרחשה גם לגבי המילים המתייחסות לילדים במקורותינו. כיום אנו מבדילים בין ילד, תינוק ונער - ומשייכים בדרך כלל כל אחת מהמילים לטווח גילים מסוים. ברם, במקורות אין הבחנה כזו. בפרשתנו מסופר כי אמו של משה לקחה תיבת גומא ושמה בה את הילד - ומיד אחר כך נאמר על בת פרעה: "וַתִּפְתַּח וַתֵּרָאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד - וְהָנָה נָעַר בִּכְהָ". הנה לפנינו כי אף תינוק רך יכול להיקרא נער, וכך נאמר אף עם הולדת שמשון, למשל (שופטים יג,ח): "אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ יְבוּאָ נָא עוֹד אֵלָינוּ וְיִזְרְנוּ מִה נַּעֲשֶׂה לְנָעַר הַיֶּלֶד".

והוא הדין במילה תינוק. בלשוננו כיום תינוק הוא פעוט בגיל הינקות, בשנותיו הראשונות - אך בלשון חכמינו, שבה חודשה המילה תינוק (בתנ"ך אין תינוקות, אלא רק יונקים), התינוק יכול להיות גם בן שמונה עשרה (תוספתא מסכת נדה: "הורה רבי בלוד על תינוקות בת שמונה עשרה שנכנסה הימנה שלשים יום שתהא כתינוקת בת שמונה עשרה ויום אחד לכל דבר"). כיום כאמור איש לא יקרא לילד בגיל בית הספר - תינוק, אלא אם ינקוט את הצירוף החז"לי "תינוקות של בית רבן" - שכן בלשון חכמים התינוק היה שם כללי לילד, מהולדתו ועד בגרותו.

א"ה: אפשר להוסיף את המעשה באגדות החורבן תלמוד בבלי גיטין נח א אמר לו: אשתי ששיגרתי לך היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך.

ידוע הפסוק מספר משלי (כב,ו): "חֲנֹךְ לְנָעַר עַל פִּי דְרָכּוֹ - גַּם כִּי יִזְקֶין לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה". כיום רגילים להבין את הפסוק כממליץ על דרך חינוכית המתחשבת באופיו הייחודי של כל נער ונער - אך נראה שפשט הפסוק אינו מכוון לכך אלא קורא לחנך את הנער על פי דרכו, היינו בתחילת דרכו, בפתח דרכו (כשם ש"פִּי הַבָּאָר (בראשית כט, ב) הוא פתח הבאר). כנזכר, בלשון המקרא נער הוא לאו דווקא יבן נעורים, אלא גם תינוק ופעוט, ולכן אפשר שכוונת הפסוק היא שיש להתחיל לחנך את הנער החל מגיל ינקותו - וכך ב"ה יתמיד בדרכו הטובה ולא יסור ממנה אף בזקנותו.

א"ה: יש להוסיף על דבריו שהביטוי 'ילדים' עולה גם על בחורים גדולים ואף נשואים.

ראה למשל תלמוד בבלי סוכה כו ב תנו רבנן: הנכנס לישן ביום, רצה - חולץ, רצה - מניח. בלילה - חולץ ואינו מניח, דברי רבי נתן. רבי יוסי אומר: הילדים [רש"י: בחורים] לעולם חולצין ואינן מניחין, מפני שרגילין בטומאה. - לימא קסבר רבי יוסי בעל קרי

אסור להניח תפילין? – אמר אביי: בילדים ונשותיהן עמהן עסקינן, שמא יבואו לידי הרגל דבר.

ב' י' ותקרא שמו מִשֶׁה וְתֹאמַר כִּי מִן־הַמִּים מְשִׁיתָהוּ: חנן: מעניין שהשם הראשון שניתן בפרשתנו הוא למשה רבינו. התורה מספרת לנו על בת פרעה המוצאת אותו בתיבה ומחליטה לאמצו. לאחר שנגמל מהיניקה, הוא מושב לה ע"י המינקת, אמו הביולוגית יוכבד, "וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וְתֹאמַר כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתָהוּ". למרות שחלף פרק זמן נכבד מאז מִשֶׁה נקראת לו מֹשֶׁה. ומוחר שמשו רבינו איש האלוקים, המנהיג הגדול ביותר שקם לעם ישראל, קרוי בשם שניתן לו ע"י נסיכה מצרית. הפליאה מתעצמת כאשר אנו מגלים במדרש כי למשה ניתנו עשרה שמות, כשהשם שניתן לו ע"י אמו למשל, הוא מִשֶׁה¹⁵, ועדיין הקב"ה כמו מעדיף את השם מֹשֶׁה על פני כל השמות האחרים. ומקום יש לשאול גם באשר לתקינותו של השם, שהרי משה נמשה מן המים, ולכן מן הראוי היה לקרוא לו מְשׁוּי או נְמֻשָּׁה (ע"י אחר) ולא מֹשֶׁה (את האחר/ים)? כאן יכולים אנו לגלות עד כמה השם מעיד על המהות. ייעודו של מֹשֶׁה הוא להיות מושיעו של ישראל, למשוות אותם מן המים הזדונים של היאור, מגלות מצרים החשוכה. לכן גם הוא עצמו עובר את התהליך של ההצלה, כדי לחקוק בו, בפנימיותו, את יסוד ההצלה של הזולת.

א"ה, ראב"ע ארוך כאן: ואל תתמה בעבור שאיננו מְשׁוּי, כי השמות אינם נשמרים כמו הפעלים. ראב"ע ארוך שמות יח ג: דע, כי אנשי לשון הקדש שומרים הפעלים בְּמִתְבָּנְתָם בכל הביניינים, ואינם חוששין לשמר שמות בני אדם; על כן אל תתמה בעבור שאמר גרשום בעבור שם' או שם'; כי הנה "קין" בעבור "קניתי" (בר' ד, א), ואינו נכון בדקדוק; וקשה מזה "נח" מגזרת "ינחמנו" (בר' ה, כט). ופעם יהפכו השם, כמו "חושיש" (בר' מו, כג) הוא "שוחס" (במ' כו, מב). ונקרא 'יעבץ' בעבור שילדתו אמו בעצב (ראה ד"ה א, ד, ט). גם יחסרו אות ממנו, כמו 'מעכה' (ראה ד"ה ב, יא, כא; יג, ב) הוא 'מיכה' (ראה שו' יז, ד-ה); והפך זה: "יוב" (בר' מו, יג) הוא "ישוב" (במ' כו, כד). ורבים אמרו, כי כן "שמואל" מגזרת "שאלתיו" (שמואל א, א, כ); והישר בעיני, כי השרק תחת חלם; כמו "תוחזו" (ש"א א, א) - "תוח" (ד"ה א, ו, יט); ו"צוף" (שמואל א, א, א) - "צופי" (ד"ה א, ו, יא); ו"נח" (שמואל א, א, א) - "נח" (ד"ה א, ז, כז). והנה שמואל - שמואל, וקראתו אמו בשואל, כי נתנו לה כאשר שאלה (ראה שמואל א, א, כז). ואל תתמה איך יקרא שם אדם בשם 'אל', כי הנה "צורי שדי" (במ' ז, לו), ורבים ככה. ולפי דעתי, כי שם המזבח שבנה משה "ה' נסיו" (שמואל א, טו); וככה שם המשיח "י' צדקנו" (ירמיהו כג, ו). והגאון אמר, כי השם דבק עם מלת "יקראו" (שם), ושם המשיח הוא "צדקנו" (שם). והנה הוא מטעה בעל הטעמים, ששם 'טרחא' במלת "יקראו"; כי הפרש גדול יש בין "יקרא בשם יי" הכתוב באברהם (בר' יב, ח), שה'טרחא' במלת "יקרא", ובין "יקרא בשם יי" הכתוב בספר משה (שמואל א, ד, ה), כאשר אפרש במקומו¹⁶. ע"כ ראב"ע. ומסקנת הדברים שאין מקום לדיון על מֹשֶׁה-מְשׁוּי.

המשך דברי חנן: אך עדיין לא ברור, מה החשיבות הגדולה שיש לו לשם, עד כדי כך, שהקב"ה קובע שם לכל נברא, ואפילו לכוכבים המרוחקים "מוֹנֶה מִסְפָּר לְכּוֹכְבִּים,

¹⁵ א"ה: בשם זה משתבשים רבים ואומרים טוביה, וראיתי הזמנה באנגלית *tuva*, ובעל השם עצמו אינו מודע לזה ששמו טוביה. ובדומה השם ירחם (כמו בתחילת ספר שמואל), שמשבשים לקרוא לו ירחם.

¹⁶ דבר זה מצריך דיון והסבר, כאן יוצג הפסוק המדובר בטעמיו: בְּיָמָיו תִּשְׁעַע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לְבֶטֶח וְזֶה־שְׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרָאֻהָ ה' | צדקנו: והשווה גם: ירמיה לג טז: בְּיָמֵינוּ הָיָה תִּשְׁעַע יְהוּדָה וְיִרְשָׁלַם תִּשְׁכֹּן לְבֶטֶח וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָאֻהָ ה' | צדקנו:

לכל **שמות** יקרא (תהלים קמז, ד). ובעצם, לשם מה אנו זקוקים לשמות? מעניין לשים לב לכך שאפילו לצורך העלאת השאלה האחרונה נזקקנו למילה **שם** ("לשם מה"). שם העצם שאנו נותנים לחפץ מסוים למשל, אמור לאפשר לנו להתייחס אליו, גם מבלי שיהא מצוי לנוכח עינינו (או מבלי להצביע עליו), ולהבחין בינו לבין פריט אחר. שם העצם מאפשר לנו איפוא, לעשות אבחנה בין סוגים שונים של עצמים, כי השם מייצג כבר את התכונות המאפיינות את העצם. כאשר מדובר באדם, ואפילו בבעל חיים, מאפשר לנו השם ליצור קשר עם בעל השם ע"י קריאה בשמו. המילה **שם** כמו מרמזת גם על פתרון לבעיית השם, מקום מרוחק יחסית, בו מצוי אדם שאנו רוצים לתקשר איתו. הריחוק אינו חייב לבוא לידי ביטוי גיאוגרפי דוקא, אלא אפשר שפיזית הוא קרוב יחסית, אך ראשו ורובו נתונים **שם**, בנושא אחר לגמרי. הקריאה בשמו של אותו אדם, השומע את הקריאה, גורמת לו להתקרב פיזית אל הקורא לו, או לגלות התקרבות עניינית אל הקורא, בהפניית הפנים לעברו, בהטיית אוזן לשמוע את דבריו ובעצם בנכונות להיות "מקושר" אל הקורא, קשר עין, קשר אוזן ואפילו תשומת לב. מעניין שהמילה **שום**, בביטויים **מְשֹׁם** ועל **שום**, משמעה בארמית **שם**, כלומר שכאשר אנו מציגים את הסיבה למשהו, ופותחים את הנימוק במילה **מְשֹׁם**, אנו מתייחסים אל ה**שם** כאל גורם פנימי המסתתר מאחרי התוצאות. וכן לגבי הפועל **לְשֹׁם**, מלשון שומה, להעריך שווי של נכס. ה**שם** של חפץ, מאפשר לנו לקבל תמונה ראשונה באשר לערכו של החפץ, או לפוטנציאל הגלום בו.

ה כא **יֵרָא** המילה מוטעמת מלעיל כדרך ל"ה בעתיד בהשמטת הה"א. כלומר יֵרָא הוא קיצור של יֵרָאֵה; יֵפֶן (ראה למשל שמות ב ב) הוא קיצור של יִפְנֶה; יֵבֶן (למשל שמות א יא) קיצור של יִבְנֶה; יֵקֶן (בראשית לג יט ועוד) קיצור של יִקְנֶה, וכדומה.

המקומות שהמילה ירא במשמע זה ובניקוד זה מופיעה במקרא (לרבות פסוק זה)

1. בראשית פרק מא פסוק לג: ועתה יֵרָא פְרַעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּהוּ עַל-אַרְץ מִצְרָיִם:

2. ספר שמות פרק ה פסוק כא: וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט

3. שמואל א כד טו: וַהֲיָה ה' לְדָלִי וְשֹׁפֵט בֵּינִי וּבֵינֶהּ וַיֵּרָא וַיִּרְבֵּ אֶת-רִיבִי וַיִּשְׁפֹּטֵנִי מִיָּדָה:

4. ספר ירמיהו פרק כג פסוק יח: כִּי מִי עֶמֶד בְּסוּד ה' וַיֵּרָא וַיִּשְׁמַע אֶת-דְּבָרוֹ

5. ספר איוב פרק כ פסוק יז: אֶל-יֵרָא בְּפִלְגֹת נְהָרִי נְחֲלִי דָבַשׁ וְחֶמְאָה:

6. ספר איכה פרק ג פסוק נ: עַד-יִשְׁקִיף וַיֵּרָא ה' מִשָּׁמַיִם:

7. דברי הימים א יב יח: וְאֶס-לְרִמּוֹתַי לְעָרֵי בִלָּא חֶמֶס בְּכַפֵּי יֵרָא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּזְכֶּה:

8. דברי הימים ב כד כב: וּכְמוֹתָו אָמַר יֵרָא ה' וַיִּדְרֹשׁ:

מסורה קטנה לניגוד בראשית מא לג ירא ה', כלומר בניקוד זה מופיעה מילה זו חמש פעמים. מסורה זו אינה מונה את הפעמים שהמילה מופיעה עם וי"ו החיבור.

מסורה גדולה לניגוד מביאה את כל המקומות: ה' ועתה ירא פרעה איש נבון ויאמרו אלהם ירא ה' עליכם ירא אלהי אבותינו ויזכח וכמותו אמר ירא יי' וידרש אל ירא בפלגות. לפי הרשימה קל מאוד לזהות את הפסוקים.

בספר שמואל מונה המסורה הגדולה של כתר ארם צובה את המקומות של וַיֵּרָא בניקוד זה

ג' וירא וירב את ריבֵי כי מי עמד בסוד ה' עד ישקוף וירא.

שלושת המקומות מופיעים ברשימה וימצאו בנקל.

תָּנוּ לַחֶכֶם וְיִחְכַּם-עוֹד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): www.ladaat.net/qilionot.php

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14a6bf5febc771ff>

אֵם אֶתָּה מִתְעַנִּין
בְּהַגְטִים הַלְשׁוֹנִיִּים שֶׁל הַתּוֹרָה
(לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, הַמִּשְׁנָה, הַתְּלָמוּד וְכו')
אֶתָּה מוֹזְמֵן לְהַרְשֵׁם (בְּחֵם)
לְקַבֵּל דּוֹא"ל בְּנוֹשָׂאִים לְשׁוֹנִיִּים
בְּרַעֲיָה: maanelashon@gmail.com
☺ בּוֹא לְהַחֲכִים אֶת עֶצְמְךָ וְאֶת שִׁאֵר הַמַּכְוִתִּים ☺